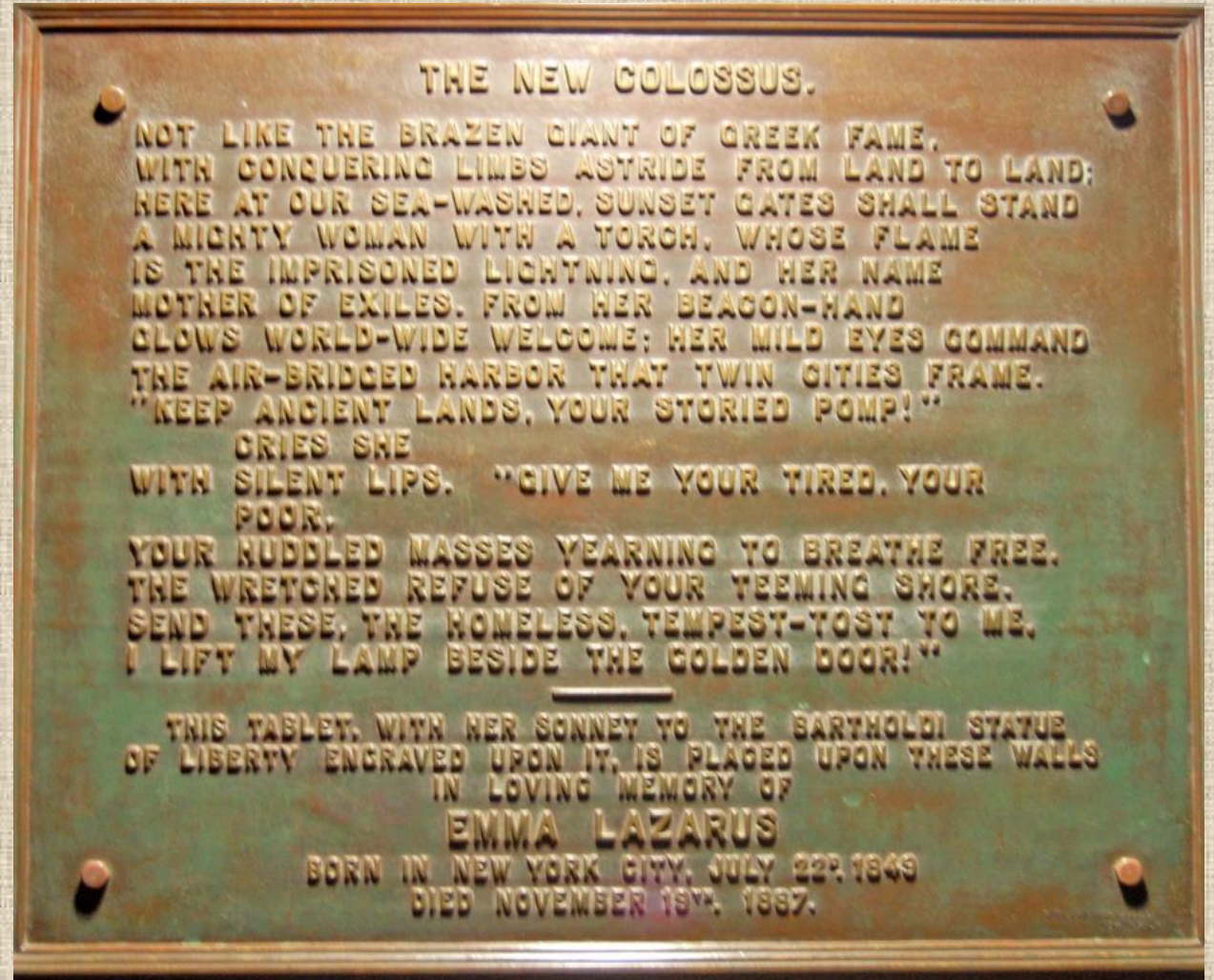

Kilde juudi-
ameerika
kirjandusest

17. sajandi keskel Ameerikasse saabunud Hispaaniast ja Portugalist pärit juudi immigrantide kirjalikud mälestused ja palvekirjad olid kirjatööd, millest järgnevatel sajanditel kasvasid välja ja arenesid ilukirjandus, luule ja draama.

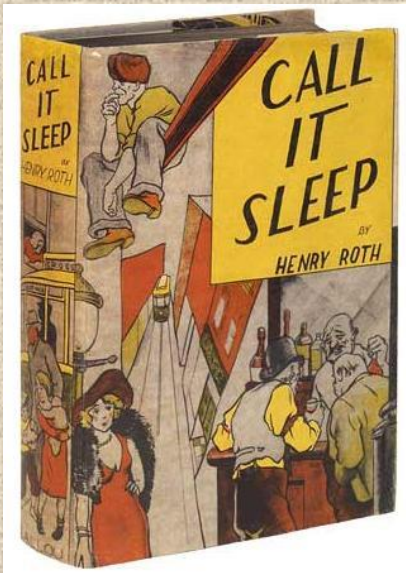

Kõige esimene tähelepanu vääriv nimi juudi-ameerika kirjanduses oli Emma Lazarus, kelle luuletus „The New Colossus“ Vabadussambal sai otsekui Ameerika immigratsioonihümniks.

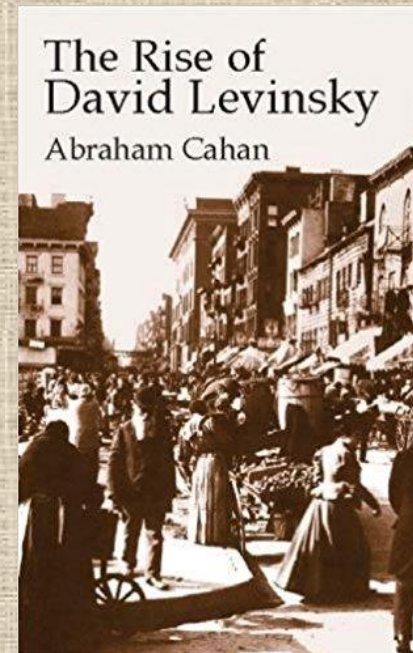

20. sajandi alguses nägid ilmavalgust kaks romaani, nn juudi-ameerika kirjanduse pioneeri: Abraham Cahani „The Rise of David Levinsky“ (1917) ja Henry Rothi „Call It Sleep“ (1934).

Abraham Cahani romaani nimategelane David Levinsky oli vene päritolu juut, kes emigreerus Ameerikasse ja sai seal niiõelda „ajalehepoisist miljonäriks“.

Henry Rothi „Call It Sleep“ rääkis loo poisist, kes kasvas üles 20. sajandi alguse New Yorgi juudi immigrantide getos.

Järgnesid juba suurepäraseid ja küpsed romaanid niisugustelt tuntud 20. sajandi juudi-ameerika autoritelt nagu Saul Bellow, J. D. Salinger, Norman Mailer, Bernard Malamud, Chaim Potok ja Philip Roth.

Nende teostes leidsid käsitlemist vastuolud juudi ja ilmaliku traditsiooni vahel, vastuolud, mis puudutasid eriti teravalt neid sisserändajaid, kes saabusid oma peredega Ameerikasse Ellise saare kaudu.

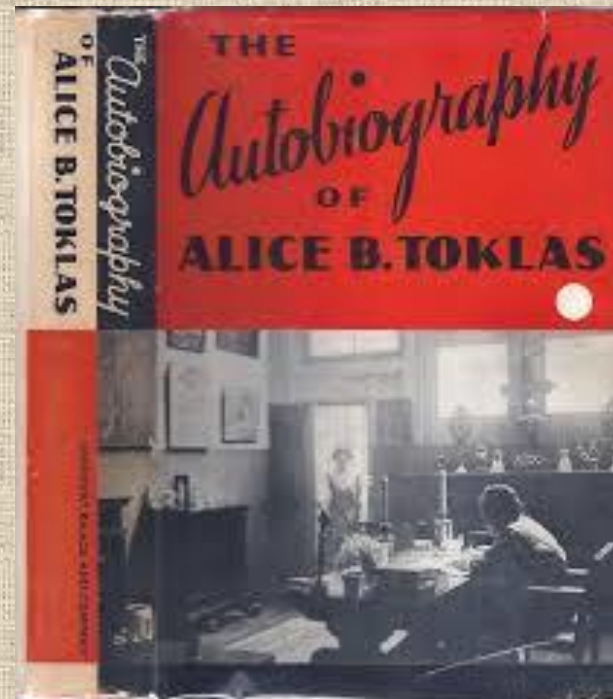
20. sajandi alguse mõjukaimaks kirjanikuks-stilistiks sai aga Gertrude Stein, saksa-juudi juurtega romaanikirjanik, luuletaja, näitekirjanik, kunstikoguja ja feminist.

Gertrude Stein
1874-1946

Steini loomingut iseloomustas omapärane, mänglev, mõnikord kordav ja puhuti humoorikas stiil. Tuntuim stiilinäide temalt: „Roos on roos on roos on roos“.

1932. aastal ilmus tavalugejale arusaadavas stiilis kirjutatud raamat “The Autobiography of Alice B. Toklas” („Alice B. Toklase autobiograafia“, eesti k. 1985), millest sai Steini esimene bestseller ja mis tegelikult oli tema autobiograafia.

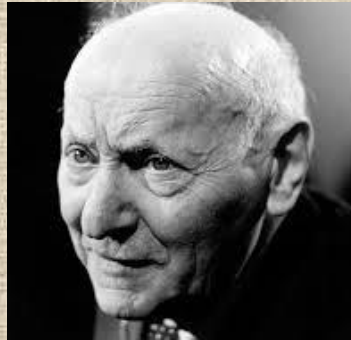

Ajakirja The New Yorker
esinumbri kaas aastast 1925

1925. aastast ilmuv ajakiri „The New Yorker“ on andnud kaaluka panuse juudi-ameerika kirjanike loomingu tutvustamisse laiale lugejaskonnale.

Juudi-ameerika kirjanike esimese põlvkonna autorid maalisid oma immigrantidest tegelastest realistlikud portreed kõigi nende puudustega. Seevastu juba mõned teise ja kolmanda põlve autorid võimendasid sihilikult negatiivseid stereotüüpe, käsitledes neid satiiri ja valikulise realismiga.

Kolm juudi-ameerika kirjanikku on võitnud Nobeli kirjanduspreemia:
Saul Bellow (1976), Isaac Bashevis Singer (1978) ja Joseph Brodsky (1987).

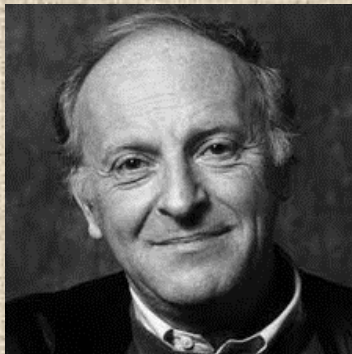

*Lahkus, mille ma olen avastanud, on elus
kõik.*

Isaac Bashevis Singer

*Lollpea võib visata tiiki kivi, mida ka sada
tarkpead sealt kätte ei saa.*

Saul Bellow

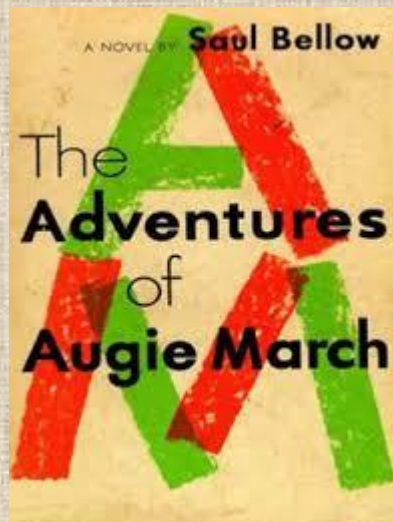

*Kirjaniku jaoks eksisteerib ainult üks
patriotismi vorm: tema suhtumine keelde.*

Joseph Brodsky

Hilisemad autorid Nicole Krauss, Paul Auster, Michael Chabon, Jonathan Safran Foer, Alan Kaufman, Lev Raphael ja Art Spiegelman jätkavad oma teostes juudi identiteediteema käsitlemist, osutades erilist tähelepanu holocaustile ja noore Ameerika juutide põlvkonna jätkuvale ühiskonda sulandumise probleemistikule.

Siiski on juudi-ameerika kirjandus olnud pigem ameerika kui juudi kirjandus. Selle väljapaistvaim esindaja on Saul Bellow läbimurderomaan, ameerika kirjanduse klassikasse kuuluv 1953. a. ilmunud „The Adventures of Augie March“ (eesti k. „Augie Marchi seiklused“ 2013)

See on pikareskne psühholoogiline arenguromaan Augie Marchist, kes kasvab üles Suure Depressiooni aegses Ameerikas. Romaan käsitleb vastandlikke teemasid nagu võõrandumine ja kuulumine kuhugi, rikkus ja vaesus, armastus ja selle kaotus, ja seda koomilise alatooniga. Teos võitis 1954. aastal Rahvusliku Raamatuauhinna ja seda on peetud üheks sajast parimast ingliskeelsest romaanist.

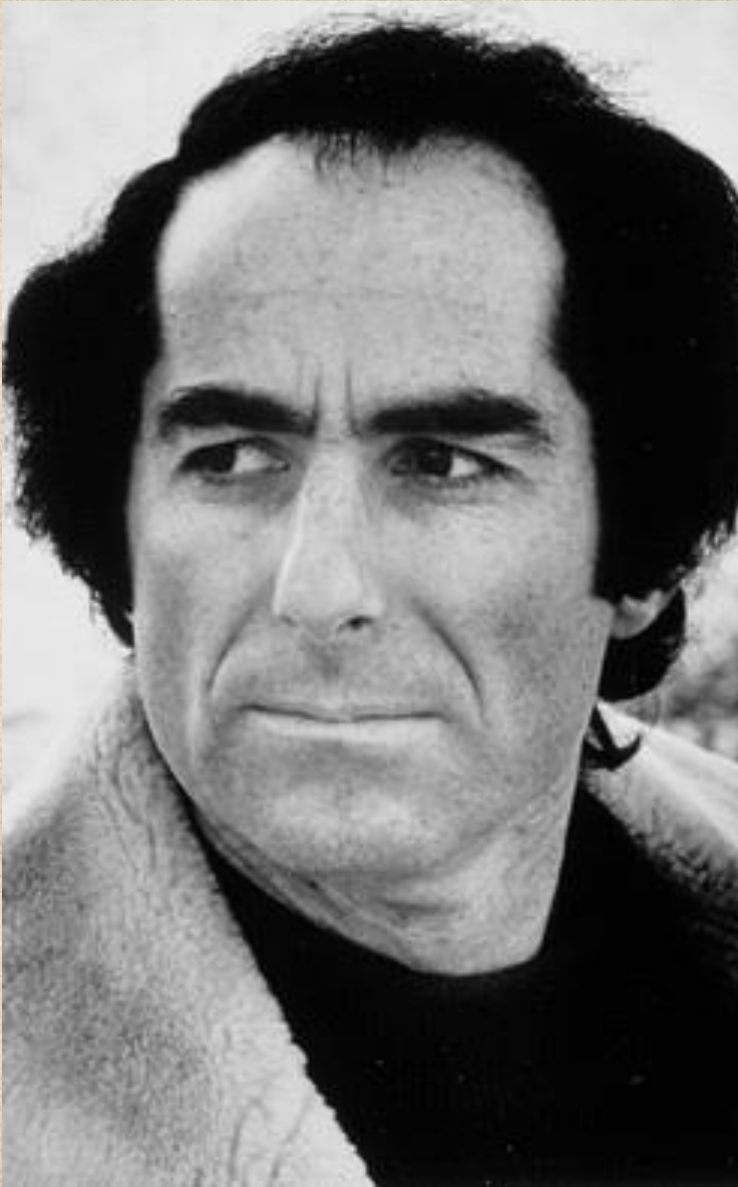
Bellow tegelased on tihti inimesed, kes tunnevad end kõrvalise ja pidetuna maailmas, kus elavad. Tema teosed on ühtaegu kurvad ja naljakad.

Nobeli Kirjanduspreemia 1976. a. laureaadi Saul Bellow kirjutamisstiil lõi omakorda võimaluse kujutada Ameerika juute ka hoopis tõsisemas võtmes. Enne lõplikku lahkumist uue sajandi alguses andis Bellow niinimetatud juudi-ameerika kirjanduse tõrviku edasi 21. sajandi uutele tegijatele, kelle hulgas on palju vene päritolu autoreid. Nemad jätkavad oma elu kahe maailma vahel, olles mitte enam venelased, kuid ka mitte veel täielikult amerikaniseerunud.

Uusi nimesid juudi-ameerika kirjanduses: (vasakult)
Gary Shteyngart ja David Bezmozgis
NY City, 2010

Samas on uuel sajandil tegusad veel mitmed 20. sajandi keskel oma täheleendu alustanud autorid. Üks tuntumaid nendest on kindlasti Philip Roth.

Philip Milton Roth (1933)

on üks juhtivaid USA elu satiiriliselt kujutavaid kaasaja kirjanikke.

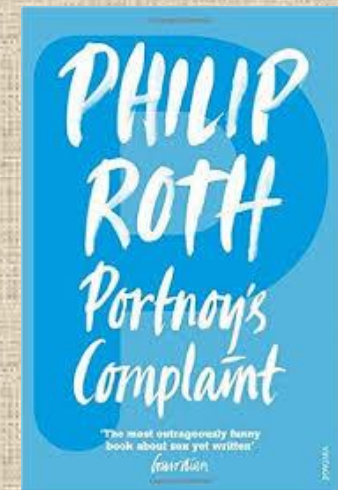
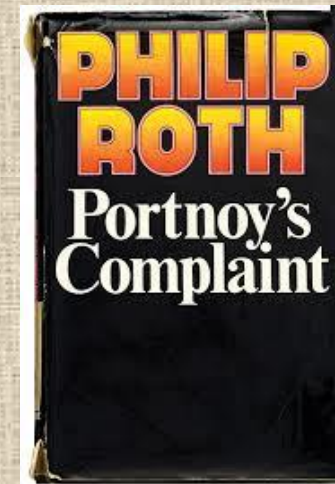
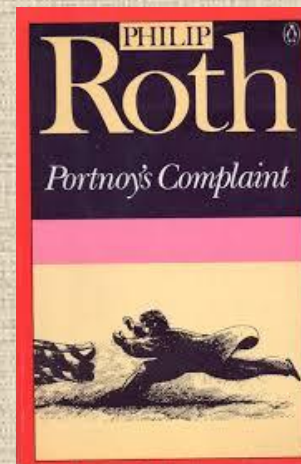
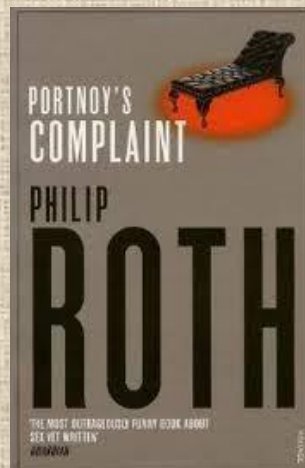
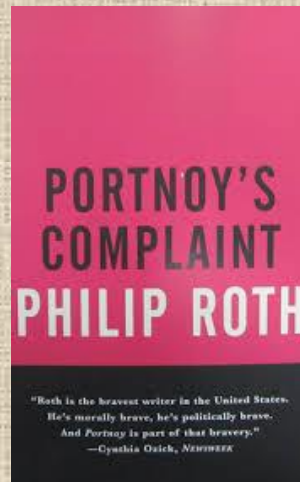
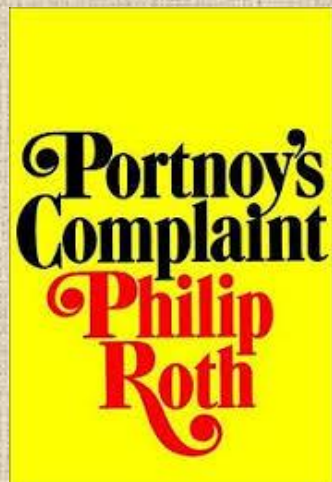
Roth sündis New Jersey vaesemasse keskklassi kuuluvas juudi perekonnas, kasvas väikekodanlikus äärelinnas. Kasvukeskkond on talle andnud ainekaks paljudeks romaanideks.

Esimene novellikogu „Goodbye, Columbus“ ilmus aastal 1959 ja teenis autorile kohe Rahvusliku Raamatuauhinna. Novellides kujutatakse negatiivses võtmes ja sageli naeruvääristades äärelinna juutide kombeid ja maneere. Mitmetelt kriitikutelt sai teos kiitvaid hinnanguid, kuid samas solvas paljusid lugejaid.

Ka Rothi järgmised romaanid võeti hästi vastu, kuid reaktsioonid on olnud mõõdukad.

Bestselleriks sai 1969. a ilmunud „Portnoy’s Complaint“

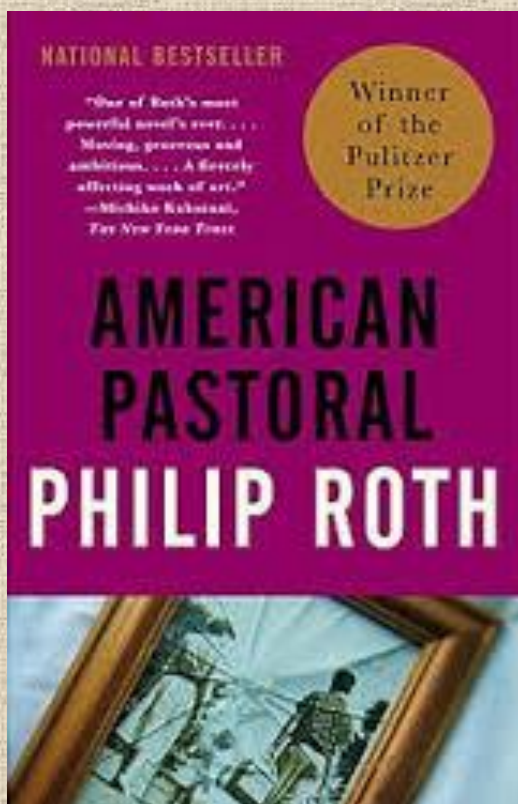
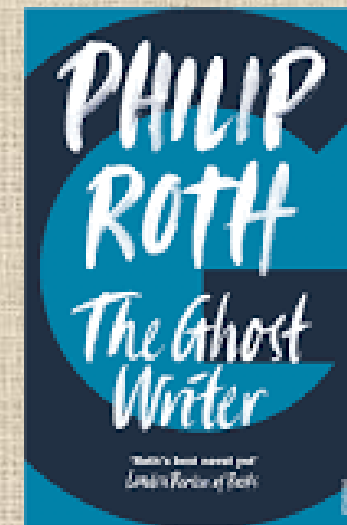
(eesti k. „Portnoy tõbi“ 2003) - lugu Alexander Portnoyst, mehest, kes püüab vabaneda noorpõlve süütundest ja domineerivast emast, pihtides psühhoanalüütiku kušetil oma seksuaalsetest ihadest ja noorusest ülivõimuka ema käe all. Rothi fantaasia ja suurepärase dialoog ning kohtade ja atmosfääri kujutamise võime teeb romaanist ühtaegu naljaka ja nilbe, samas sügavalt liigutava teose. Kirjanik on tunnistanud, et teos on paljuski autobiograafiline. „Portnoy’s Complaint“ on kindlasti kirjaniku kõige tuntum ja skandaalsem romaan, mis on muutunud koomilise kirjanduse klassikaks.

Romaanist valmis 1972. aastal ka Michel Legrandi muusikaga komöödiafilm, peaosades Richard Benjamin ja Karen Black.

Kunstilises mõttes on vististi kõige edukam olnud 1979. a. ilmunud „The Ghost Writer“, esimene Nathan Zuckermani romaanide seeriast „Zuckerman Bound“. (Teised kaks on „Zuckerman Unbound“ ja „The Anatomy Lesson“). Sarja keskne tegelane kirjanik Zuckerman peegeldab autori enda kogemusi.

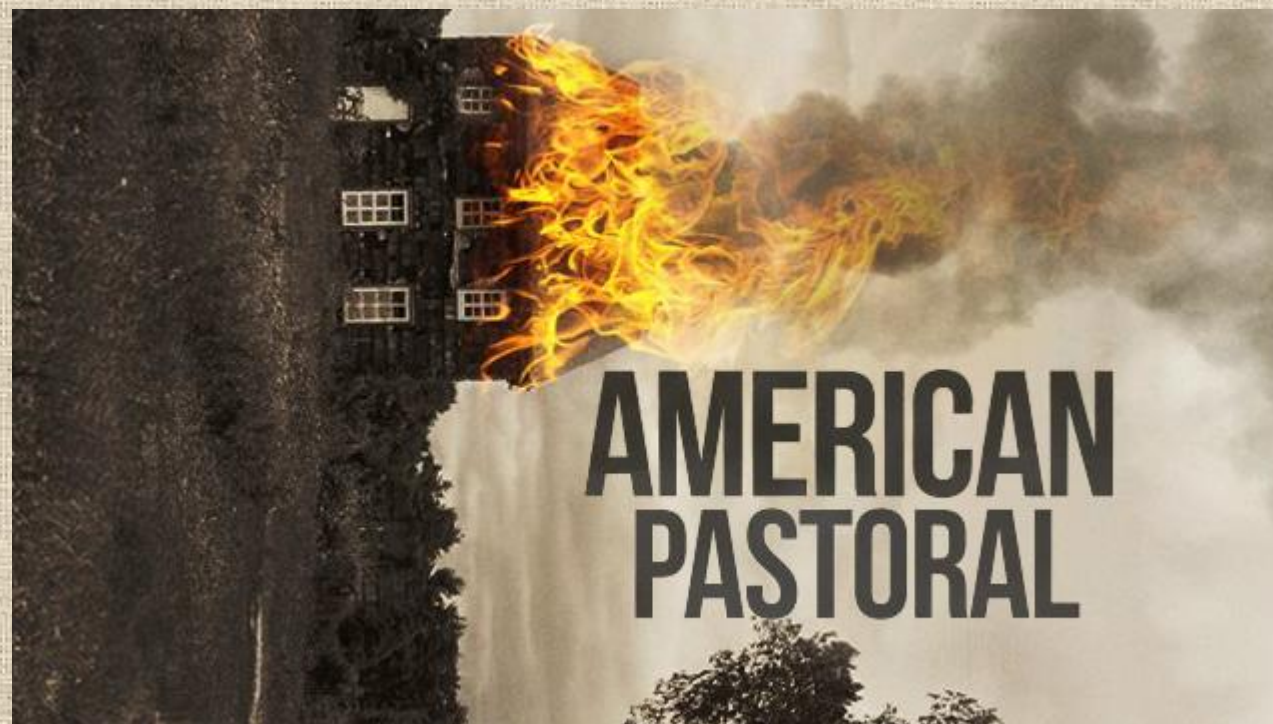

1997. aastal ilmunud romaan „American Pastoral“ (eesti k. „Ameerika pastoraal“ 2016) kuulub aga kindlalt ameerika kaasaegse kirjanduse klassika hulka.

See on eeleegia möödunud 19. sajandile ja selle lootustele. Meespeategelase ideaalne elu puruneb kildudeks, kui ilmnevad tema tütre hukatuslikud poliitilised sidemed. Romaani läbivad tunded on viha, kahetsus ja sügav kaastunne oma tegelaste vastu.

„Ameerika pastoraali“ põhjal valmis 2016. aastal Ewan McGregori käe all krimidraama, mille osades olid Ewan McGregor, Jennifer Connelly, Dakota Fanning, David Strathairn jpt.

Valik Philip Rothi teoseid:

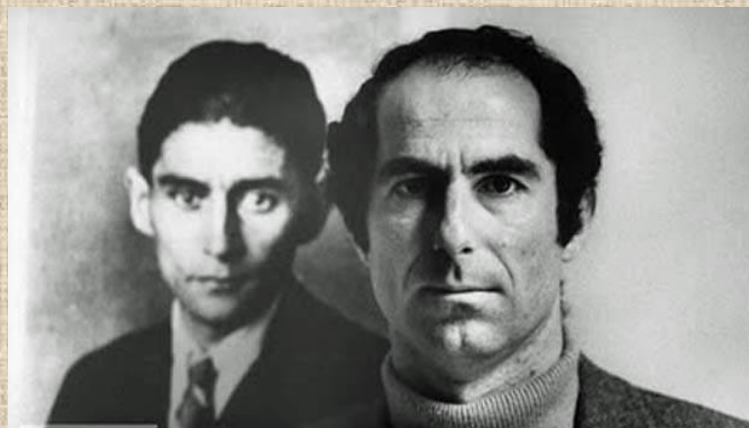
- „Goodbye, Columbus“ 1959 (Rahvuslik Raamatuauhind 1960)
- „When She Was Good“ 1967
- „Portnoy’s Complaint“ 1969 (eesti k. „Portnoy tõi“ 2003, 2008)
- „The Professor of Desire“ 1977
- „The Ghost Writer“ 1979
- „Zuckerman Unbound“ 1981
- „The Counterlife“ 1986
- „Operation Shylock: A Confession“ 1993 (eesti k. Operatsioon Shylock: pihtimus 2005)
- „Sabbath’s Theatre“ 1995 (Rahvuslik Raamatuauhind)
- „American Pastoral“ 1997 (eesti k. „Ameerika pastoraal“ 2016, Pulitzeri Kirjanduspreemia)
- „I Married a Communist“ 1998
- „The Human Stain“ 2000
- „Everyman“ 2006 (eesti k. „Igamees“ 2011, PEN/Faulkneri Kirjandusauhind)
- „Nemesis“ 2010 (autori 31. romaan)

Philip Roth on hinnatud ja üks tunnustatumaid kirjanikke: ta on kahel korral saanud Ameerika Rahvusliku Raamatuauhinna ja Rahvusliku Raamatukriitikute Auhinna, kolmel korral PEN/Faulkneri kirjandusauhinna, 1997. aastal Pulitzeri kirjanduspreemia, aastal 2001 Franz Kafka auhinna, 2011 Man Booker International Prize elutööpreemia, lisaks arvukalt muid auhindu ja preemiaid.

Roth on Ameerika Akadeemia liige aastast 1970.

Pulitzeri kirjanduspreemia 1997

Franz Kafka auhind 2001.
Philip Roth Franz Kafka foto taustal.
(Dateerimata foto)

Kunstide Rahvusmedal 2011

Kirjanik on ise, vastates 2009. aastal küsimusele trükitud raamatu saatuse kohta digitaalses maailmas, avaldanud pessimistlikku arvamust:

„The book can't compete with the screen. It couldn't compete in the beginning with the movie screen. It couldn't compete with the television screen, and it can't compete with the computer screen... Now we have all those screens, so against all those screens a book couldn't measure up.“

„Raamat ei suuda võistelda ekraaniga. See ei suutnud algul võistelda kinoekraaniga. See ei suutnud võistelda teleriekraaniga, ja see ei suuda võistelda arvutiekraaniga...Nüüd on meil kõik need ekraanid, niisiis kõikide nende ekraanideni ei suudaks raamat küündida.“ *(Tlk. E. Sihver)*

Kirjanduskriitik Jonathan Russell Clark on öelnud:

Roth oli ilukirjanduse kunstile pühendunud romaanikirjanik, ja tema pühendumus andis meile mõned viimase 50 aasta kõige valgustavamad, väljakutsuvamad ja köitvamad raamatud. Mis siis sellest, kui ta, nagu kõik loomingulised inimesed, pöördub ikka ja jälle teatud teemade juurde tagasi. Nagu kirjutab Zuckerman „Praha orgias“: „ Ei, inimese lugu ei ole nahk, mida saaks maha ajada – selle eest ei saa põgeneda, see on inimese keha ja veri. Sa jätkad seda, kuni oled hingetu ja sured, see on lugu, mille veenides voolavad sinu elu mõtted, igavesti korduv lugu, samaaegselt nii sinu loodud kui sinust loodud.“

Kasutatud allikad:

Maailmakirjanduse leksikon: 1000 kirjanikku. 10 000 teost. Tea, 2012

Reference Guide to American Literature. St. James Press, 2000

<https://www.google.ee>

<https://en.wikipedia.org>

<https://jonathanrussellclark.com>